

Då är den tom som en flodbädd i Spanien om sommarn;
Men knappt är den rodnande qvällen kommen med svalka,
Förr'n in i la Rambla strömmar allt skönt och rikt,
Och lyxen sorlar en glittrande vårflod likt.

Förbränd och vissnad kring staden och fästningsberget
Sig breder slätten. Den blomstrar, likt spanskans skönhet,
Om våren endast och kort, men då med färg!
Som ram kring taflan en halfkrets soliga berg!

II.

Madrid den 15 Oktober.

Afresa från Barcelona. — Berget Monserrat. — Inträde i Arragonien. — Spansk diligens. — En vignett. — Zaragoza. — Arragoniens konstitution. Madrid: tafvelgalleriet, Puerta del Sol, vattensäljare. — Escorial. — En tjurfäktning.

På natten lemnade vi Barcelona. När jag vaknade, var vi redan långt derifrån. Vägen uppsteg än i mödosamma krokar uppför höjder, än fortgick den öfver slätter. Vädret var vackert, ehuru kanske något hett. En lång förmiddag hade vi på sidan om oss på afstånd berget *Monserrat*, en samling af underliga koner och spetsar, liknande ett jettestort sammanvräkt kägelspel. Catalonien är i det hela ett bergigt land. I verkligheten rikt odladt, såg det dock nu, detta oaktadt, ödsligt ut; ty allt var förbrändt af solen, och träd saknas i alla händelser här, såsom nästan öfverallt i Spanien.

Vid *Ariza*, en liten förfallen by, förstörd under inbördeskriget, kommer man in i Arragonien. Ni får svårt att göra er något slags föreställning om ett sådant land. Under ett helt dygn färdades vi öfver en omätlig slätt, så förbränd och förtorkad, att inte det minsta tecken till växtlighet kunde upptäckas. Marken bestod af torr, grå, pulveriserad lera, hvilken såg ut, som hade sedan världens skapelse aldrig ett strå växt i densamma. Visserligen genomfors stundom någon by eller landstad; men detta gjorde föga afbrott i den allmänna ödslighetskänslan. Husena med sina kala lerväggar, utan fönster åt vägen till, hade alla samma gråbruna färg som marken, och för hvar och ett, som stod upprätt och såg bebodt ut, hade man ruinerna af två eller tre nedbrända. Arma Arragonien! Och ändock var det vackert i all sin ödslighet, detta af kriget härjade ökenland! Den starka soldagern kastade en egen rödaktig färgton öfver landskapet, och vid den östra horisonten begränsades utsigten ständigt af en

kedja höga jordkullar af de egnaste och skarpaste former och af en ljusgrå färg, som kom dem, sedda på afstånd och skarpt tecknade mot den djupblå himlen, att likna teckningar, etsade på stål. Föreställ er sedan, att genom denna bit af Afrika flyga fram på något, som skulle vara en väg, i en tung antediluviansk diligens, dragen af 14 st. rakade mulåsnor med klingande bjellror, i hvinande galopp, under skrik och öväsende! Man rakar i Spanien om sommarn — förmodligen för att ge svalka — mulåsnorna på ryggen och öfra halfdelen af kroppen, hvilket i förening med deras nästan hårlösa svansar gör, att de ser ut som ett slags jettestora etter-rättor. — Som vägarna — om man så kan kalla dem — är smala, så förspänner man mulåsnorna, om än aldrig så många, endast två och två i bredd, och hela raden drar endast med ett gemensamt par linor, vid hvilket alla är fastspända. Detta långa anspann styrs mera med rop än med tömmar; ty betsel nyttjas ej, utan endast grimmor.

För att hålla de gråa kräkena lifliga, skriker kusken oupphörligt i alla tonarter deras namn: *Generala*, *Coronela*, *Culebra*, *Peregrina*, *Pidelo* etc. — Som han dock naturligtvis icke kan räcka de främre »Generalskorna», »Öfverstinnorna» och »Ödlorna» etc. med någon piska, hur lång den än vore, så har han bredvid sig ett förråd af stenar, med hvilka han oupphörligt och med en förvånande färdighet bombarderar deras långa öron. Här tillkom ett ytterligare pådrifvande element. Utom *el Mayoral*, — kusken, — hade vi nämligen på denna diligens *el Zagal*, det vill säga »den viga och starka unga mannen». Denna person är ett slags lefvande piska, och hans syssla är att hvar femte minut störta ned från kuskbocken, hänga sig fast vid draglinorna och utdela en riklig extra förplägning af käpprapp åt en eller par af spannets medlemmar åt gången. Då skulle ni se ett sådant slående och stegrande! Och så bär det af i sträck, för att om ett par minuter igen förfalla till gående, då *el Zagal* åter störtar ned som en åska. Dessutom rider i spetsen af åsnespannet på en häst en postillon såsom ledare. Denne gör likvisst inte stort annat än sjunger »*la Jota*», en egen vild sång med långa släp-toner mellan hvar takt.

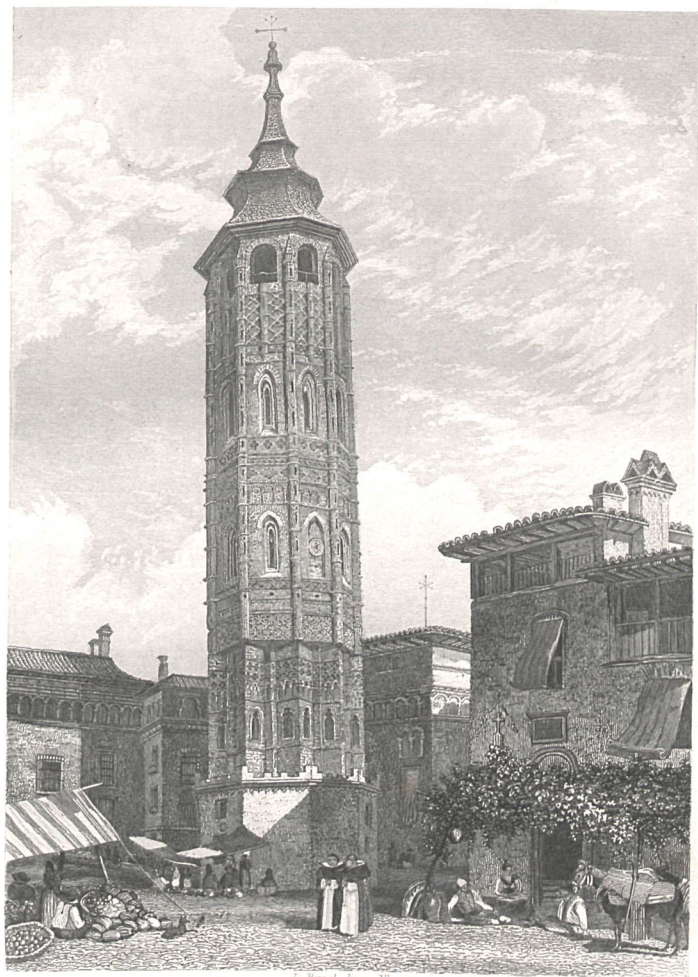
Märkvådiga ändå dessa menniskor, att kunna uthärda! Vi hade samma postillon från Barcelona ända till Zaragoza, 2 fulla dygn, utan rast; och lika rask såg han ut vid framkomsten. Hans dräkt bestod af en violett sammetsjacka, broderad med röda, gula och blå arabesker och försedd med en, likaledes broderad capuchon. Denna hade han dock ej uppslagen, utan kring hufvudet hade han endast lindat en brokig silkesnäsduk, som lemnade hjessan bar. Kring lifvet ett rött silkesskärp; byxorna gröna och af sammet; fötterna bara och blott betäckta af halmtofflor.

Zaragoza framställde sig präktigt midt på en leende dalslätt, vattnad af Ebro och med en växtlighet, hvilken stack skarpt af mot ödemarken, som vi hade genomtågat. — Högt reste sig katedralens spira bland en skog af andra lägre torn. — Natten hade redan höljt allt, då vi anlände. Kanhända är dock natten den mest passande mantel för denna gamla ruinerade Grand af Spanien?

Man kan ej medhinna allt! Jag skall dock alltid beklaga, att omständigheterna hydrade mig att uppehålla mig i Zaragoza. Hvad jag i dunklet såg af dess trånga gator, dess massiva slätpalatser af huggen sten, hvart och ett en fästning för sig, var mig såsom en förkroppsligad öfversättning af den gamla hyllningseden, som i forna tider — då Arragonien ännu var ett särskildt rike och ett mäktigt rike, därför att det hade ett fritt folk, — den stolta arragoniska adeln aflade vid en ny konungs tillträde till regeringen:

»Nosotros, que cada uno por si somos tanto como vos, y que juntos podemos mas que vos, os hacemos nuestro rey, con tanto que guardéis nuestros fueros; si no, no!» (vi, som var och en för sig är lika mycket som du, och som, förenade, förmår mera än du, gör dig till vår konung, så länge du håller våra fueros i helgd; om icke, icke!)

Arragoniens gamla författning var en ståndrepresentation. Riksförsamlingen delades i fyra *Brazos* (grenar) nämligen: Högadeln, Presterskapet, Lägre Adeln och Folket. Hvarje sådant tåsnd voterade särskildt, och allas bifall fordrades för antagandet af en lag. Till bevakande af helgden af landets *Fueros* (lagar

J. Doppel del. Noy.

SARAGOZA.

och privilegier) var tillsatt en särskild embetsman, *el Justitia mayor* (Justitie Ombudsman?), som egde att ta under sitt beskydd hvar och en, som klagade öfver något konungens brott mot lagarna. En »Liga» af landets förnämsta, för hvilken *Justitia mayor* stod i spetsen, hade formlig rätt, att, om *Fueros* blifvit öfverträdde, och anmärkningar ej hjälpte, uppsäga konungen tro och lydnad. Det var en anarki, bragt i republikanskt system! En sådan författning måste naturligtvis ge anledning till oupphörliga hvälfningar, men den gaf också känslan af frihet; och landet blomstrade i trots af oron! Arragonien har sedermera i sekler haft en oinskränkt »stark konungamakt», sedan »den republikanska oredan» afskaffades — — och landet är nu en öken.

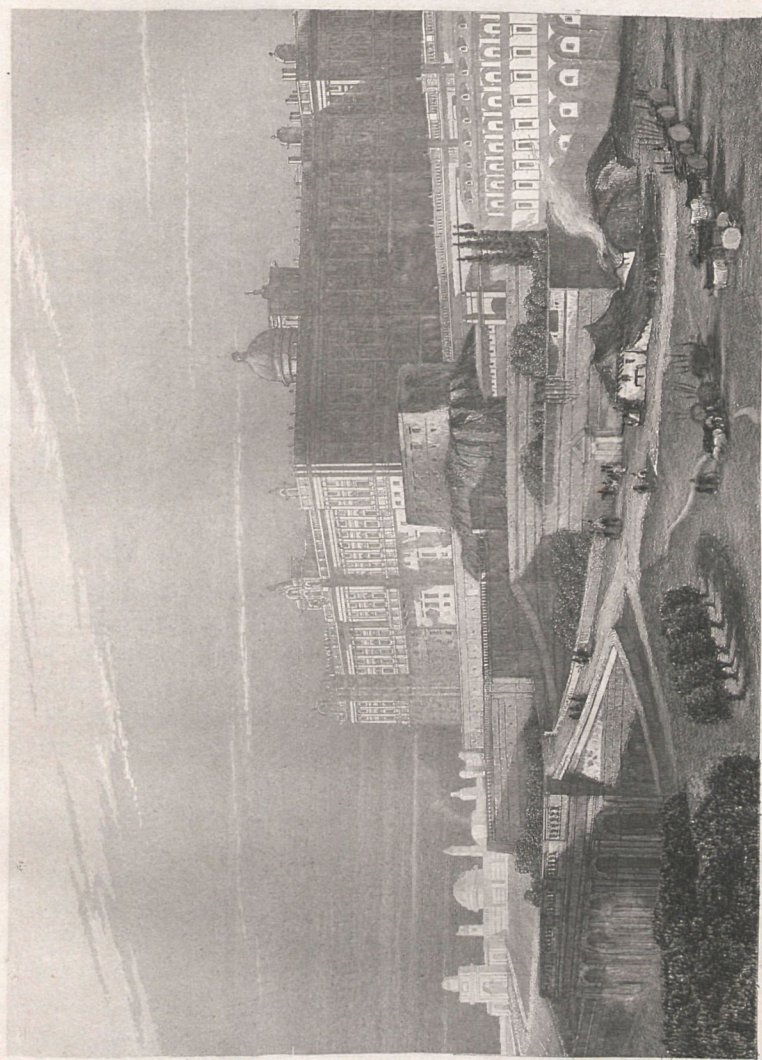
Arragonien är ett utesvadt land, det har haft sin tid af storhet, och den skall troligen ej återkomma. På 1100-talet förenades Arragonien och Catalonien genom ett giftermål mellan furstehusena. Valencia eröfrades. Sicilien (efter Sicilianska aftonsången), och slutligen äfven Neapel, lydde under Arragonien. Allt detta öfverfördes sedermera, genom Ferdinands af Arragonien giftermål med Isabella, till Castiliens krona. Hvilken ofantlig kraftyttring, som från denna förening utgick öfver både Europa och Amerika, känner en hvar! — Det var en explosion af den kraft, som seklers frihet samlat — en kraft, hvars missbruk straffade sig sjelft. Militärmonarkien fordrade nämligen centralisation; provinsfriheten gick under; och en långsamt tärande tvinsot har bragt det förr lika så fria som mäktiga Spanien — till hvad det nu är!

Kl. 3 på morgonen vidare från Zaragoza. Snart var trädgården förbi, och öknen tog vid igen. Landet blef ändå ödsligare än förut — om möjligt! Här och där for man förbi någon bys ruiner, och vid vägen såg man, ungefär en gång på hvar mil eller så omkring, ett par gendarmer vandra med laddade gevär — ett försök af ministern *Narvaez* att uppehålla vägrifden! Stundom mötte man en karavan af åsnor, stundom åter en ensam ryttare med bössan hängd bredvid kappsäcken — ett spanskt hänglås!

Vi bytte en gång om anspann i en by. Under tiden vandrade jag ett stycke förut. Vid vägen stod en enstaka svart mur efter en nedbränd koja. Ingen människa syntes till; men vid muren stod två karbiner, en gitarr och en läderflaska med vin!

Ändtligen, efter genomfarandet af flera städer, såsom Calatayud, Guadalajara, Alcalá de Henares o. s. v., vanligen belägna i rika och vattnade dalar, men sjelfva förfallna och till hälften i ruiner, anlände vi på fjerde dagen på aftonen till Madrid. Mitt första besök dagen derpå gällde tafvelgalleriet, det verldsberytade och jag återvände dit sedan flera gånger under min vistelse här i Madrid. Jag blef redan i Paris förtjust i spanska skolan. Här fick jag den nu i sin helhet. Den manligt kraftiga Velasques; den hänförande, mera veka Murillo, den blod och tortyr mästerligt målade Ribera o. s. v.

Följande dagar genomlopps staden, börjande med *Puerta del Sol*, fordom stadens södra port, porten åt *solsidan*, hvaraf namnet; nu deremot, sedan staden tillväxt åt detta håll, en liten plats midt i staden, der *Calle mayor*, *Calle de Alcalá* samt *Carera de San Geronimo*, Madrids tre praktgator stöter tillsammans. På det lilla trekantiga torget är alltid fullt af folk, som gravitetiskt insvept i bruna kappor röker papperscigaretter, politicerar och dricker vatten, med hvilken dryck här rumlas. Tusentals *Agua-dores* ses hela dagen vandra kring gatorna, utbudande under höga rop *Agua fría*. I ena handen bär en sådan vattensäljare en stor sluten lerkruka, innehållande det i det torra Spanien sällsynta, friska vattnet, och i den andra en nätt ställning med glas. Vattnet kostar en *cuarto* glaset, det vill säga ungefär 1 skilling svenskt. Alla fruntimmer, höga och låga, brukar här den svarta mantillan, den vackraste hufvudklädnad i verlden, men den är också nästan det enda, som man i Madrid ser af den ursprungliga spanska dräkten. Madridsdamerna är ej så mörka, som man skulle tro, utan rätt ofta blonda. Man ser dem bäst på *Prado*, den stora promenaden i Madrid. Prado är en mycket bred gata med trottoirer och alléer på sidorna. Där lustvandrar hela Madrid. Det är nu om eftermiddagarna en timma före solnedgången som denna vackra mönstring hålls.

KUNGLIGA SILOTTET I MÅNDAGS.

Jag har besökt *Escorial*, en dyster dårskap af den dystre dåren Philip II! Orgeln, den bekanta, som var gjord hel och hållen af silfver, nedsmältes af fransoserna under Napoleons tid, och den klingar nu, i form af femfrancsstycken, förmodligen i alla världens delar. Vägen till *Escorial* är den ödsligaste man kan tänka sig, öfver en ofruktbar slätt, här och där förgäfves, liksom på försök, odlad och bärande en ömklig gröda. Vacker är dock den höga Sierra de Guadarama i fonden. Upp på dess fötter ligger *Escorial*. Slottet har form af ett upp- och nedvändt fyrkantigt halster, deladt i en mängd inre fyrkantiga gårdar, liksom ett halster delas i rutor af sina tvärjern. För hvarje af halstrets fötter reser sig ett torn, och skaftet utgörs af en från ena sidan utskjutande domkyrka. Philip II lät ge det denna form; emedan det af honom uppbyggdes till minne af helgonet San Lorenzo, som af romrarna stektes på ett halster.

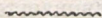
Man återinträder i Madrid öfver en bro öfver floden *Mansanares*. — Som floden är nästan torr, så säger ordspråket i Madrid: »att man sålt vattnet för att bygga bron.» — Slottet ligger här på en upphöjd mark, just vid inträdet i staden. Det är stort och bildar en sluten fyrkant. Appareiller leder i sicksack upp till detsamma. Både den höga belägenheten, appareillerna och slottet sjelft erinrar starkt om Stockholms slott. Dock är slottet i Madrid större, men deremot ej fullt så harmoniskt som vårt.

Jag har gömt det bästa till sist eller åtminstone det egnaste och mest spanska. Jag har sett en stor tjurfäktning! — En sådan var vid min återkomst från *Escorial* annonserad till följande dagen. Ni kan förstå, att jag var nyfiken! Hvilket väsen i staden denna dag! Alla bodar tillslöts vid middagstiden, och alla menniskor tänkte blott på tjurfäktningen. — Madridboen är så befängd i detta nöje, att han svälter, säljer sina kläder och underkastar sig hvad uppoffring som helst hellre än han försummar *Corridan*. Vid den sista *Corridan* hände sig t. o. m., att ett fruntimmer ökade Spaniens befolkning. Hon hade ej en gång *då* kunnat utebli! Att ge en omständlig beskrifning, vore för vidlyftigt, och dessutom knapt möjligt för den, som blott en gång sett detta skådespel. Präktig var första anblicken vid in-

trädandet i den ofantliga, runda arenan med dess omgivande många bänkrader öfver hvarandra, fyllda af 11,000 människor. Man hade 3 tjurar, hvilka en i sänder först bekämpades till häst af *Picadorerna*, upphetsades af *Capas* och betäcktes med små spjut af *Banderilleros*, samt äntligen dödades af *Espadan* eller *Toreron* medelst ett värjstyng. *Toreron* har vid detta tillfälle i venstra handen en röd flagg. Vid tjurens anlopp viker han undan, framhållande denna flagg åt det rasande djuret att stöta i. I det ögonblick tjuren sålunda rusar förbi, skall värjan insättas i hans nacke, så att den går ned ända till hjertat. *Cuchara* och *Jimenez* hette de lyckligaste och skickligaste af dessa fäktare. Ett par andra, som ej lyckades att sålunda döda tjuren ögonblickligt, utvisslades skönlöst, och betäcktes af ett från raderna nedstörtande regn af hattar, käppar, tofflor och allt möjligt, hvilket allt sedermera kastades tillbaka af *Banderilleros*, uppfångades och återkom till sina egare. Första tjuren dödade två hästar, den sista en; många fick magen uppristad, men galopperade ändå. Märkvärdigt var att se, huru *Picador* med sin fällda lans inväntade tjuren och rätt ofta lyckades tvärstanna honom midt i språnget. Jag begriper, sedan jag sett detta, möjligheten af medeltidens riddares lansstrider. Man hade vid denna tjurfäktning, som sagdt, ej mer än 3 tjurar, som dödades. Annars har man 6 å 7 sådana vid en vanlig *media corrida*. — I gamla tider plägade man dela *corridan* i två föreställningar, af hvilka den ena afspelades tidigt på förmiddagen, den andra senare på eftermiddagen. Nu slår man ihop båda och börjar något tidigare på eftermiddagen än förut; häraf namnet *media* (medelvägs). — Endast första hälften af tiden upptogs i dag af *spansk* tjurfäktning. Senare delen af fäktningen var s. k. *portugisisk* tjurfäktning. I denna dödas ej tjuren, [utan blott bekämpas. De i denna del af föreställningen uppträdande tjurarna hade hornen lindade och försedda med träknoppar på spetsarna för att ej kunna sticka, utan endast stöta. De bekämpades af »*indios negros*», svarta från Portugals afrikanska besittningar. — Det var häpnadsväckande att se den färdighet och kroppsstyrka, dessa negrer utvecklade. De hade intet slags vapen, utan stridde mot tjuren med blotta händerna. Negerkämpen inväntade tjuren med ryg-

gen vänd åt honom. I det ögonblick tjuren, som kom rusande med full fart, var med pannan alldeles invid negerns rygg, kastade den oförskräckte svarte sina armar om hans horn och blef hängande i denna vådliga ställning. Tjuren slängde negern upp och ned i luften och åt sidorna, men allt förgäfves, han hängde kvar! På en gång tycktes tjurens bakben förlora sin styrka, och hela bakre delen af hans kropp sjönk ned till marken. Under ilskan och ansträngningen att befria sig från den tunga negern, som hängde på hornena, hade djuret knäckt sin ryggrad. Det släpades ut. Den andra tjuren samlade negrerna sig omkring och lyckades med blotta händerna hålla honom orörlig; en af dem satte sig derefter upp på hans rygg, efter att ha lagt ett tåg i munnen på honom i stället för betsel. Det bar af, vill jag lofva, för tjuren och hans ryttare!

I morgon reser jag till Toledo och Aranjuez i sällskap med en ung norrman. Hemkommen från denna utflykt, far jag troligen rakt till Granada med en ny diligens, som lofvar att gå på 46 timmar.

III.

Malaga den 10 November.

Toledo, torget, fondan, katedralen, vapenfabriken. — Diligens till Aranjuez. — Lakritsväxten. — Parken vid Aranjuez. — Resa till Granada. — Don Quixote de la Mancha. — Tiggare. — Folklynne. — Valdepeñas-vinet. Spanska tröskverk. — Sierra Morena. — Tyska kolonistäder. — Baylen. — Månskensnatt i Jaën. — Herdelif. — La venta di San Raphael. — Ankomst till Granada. — Vandring upp till Alhambra. — Beskrifning af dess inre. — Utsigt från Comares torn. — Darros och Xenils äktenskap — Alamedan. — Vandring från Granada till Malaga. — »Morens sista suck.» — Ett dikes betydelse. — Dolkbragder. — Alhama. — Intolerans. — En aftonvard och ett fyrfat. — Månskensnatt bland bergena. — Vinuela och Velez Malaga — Afton i Malaga.

Det är från sjelfva russinlandet jag denna gång sänder er, hemmavarande, mina, inom ett brefs tränga fyrkant sammanpressade sydfruktur! Och sammanpressning göres behof; ty jag har, sedan jag sist skref till er från Madrid, sett i sanning mycket: Toledo, Aranjuez, Jaën, Granada och Malaga — och vore nu i Gibraltar, om ej som vanligt, en ångbåt redan flera dar låtit vänta på sig. Min i förra brevet omnämnda utflykt till Toledo fördröjdes något öfver en vecka genom ett lindrigare illamående. Så snart jag var fullt återställd, företog jag dock densamma, så mycket heldre som jag genom uppehållet i alla fall måste vänta några dar ytterligare på nästa Granadadiligens.

Det var i sjelfva solnedgången den 25:te Oktober diligensen kom upp på en höjd, hvarifrån vi hade framför och under oss en vidsträckt, aflång dalbotten. Midt emot, på andra sidan dalen, reste en Sierra sina höga, rödaktiga åsar, och vid foten af dessa, på en fristående brant klippmassa; — en bergö i en för detta sjö — låg göternas gamla hufvudstad, det åldriga Toledo. — Våldiga, gamla murar omgaf på alla håll branten af klippan, och derinnanför reste sig staden med sin skara af kyrktorn. Högt öfver alla de andra tornena hade katedralens spira växt

upp såsom en Ygdrasil öfver vanlig skog. På den högsta punkten in i staden stod den ofantliga ruinen af Alcázar'n, det gamla konungaslottet. Spaniens största flod, Tajo, krökte på dalens botten. Just som floden når till foten af den klippa, som staden ligger på, tycks den bli gripen af vördnad; ty den viker af och smyger sig bakom staden i stället för att fortsätta sin väg framför densamma. Först på andra sidan om staden ser man floden åter. Den kommer där fram ur en vild, djup klippdal mellan lodräta, svarta väggar, efter att sålunda ha på tre sidor omgifvit Toledo med en väldig vattengraf.

Man inträder genom tvenne rader af murar och genom dubbla omgångar af jernbeslagna ekportar. Kort derefter kommer man fram till stadens förnämsta torg, *el Zодocover*. Det såg präktigt ut nu i dunklet med sina rundt om detsamma gående hvalfgångar, uppburna af väldiga gråstenspelare. Vi tog kvarter på en äkta spansk Fonda nära torget och stärkte våra lifsandar med svinsoppa, puchero (soppkött tillika med ärter, lök etc. allt hvarpå soppan är kokt) och Valdepeñas-vin. I månskenet kringvandra de vi sedan en stund utan bestämd plan. En trång och dunkel gata gick fram vid foten af en bergvägg, öfver hvilken Alcázar'n reste sina höga, taklösa murar med deras rader af tomma fönster. Ur en usel koja hördes en guitarr häftigt spelas på spanskt vis i oupphörligt staccato, under det att en djup manlig stämma sjöng en vild sång i en eldig danstakt, emellanåt afbruten af de i all spansk folksång vanliga underliga släptonerna. Vi hade velat inträda i kojans och göra sångarens bekantskap; men porten var stängd och förbommad.

Dagen derpå besågs kloster, kyrkor, synagogor och gamla familjpalatser i mängd.

Katedralen är en herrlig götisk kyrka. Den är dock så helt och hållet inbygd i klostermurar och gamla hus, att man ej utifrån kan uppfatta någon hel bild af densamma. Endast portalen åt ett litet oregelbundet torg till är fri. Blott det ena af de två tornena är fulländadt; men detta reser himmelshögt sitt genombrutna stenarbete. Det inre är en spansk, dystert kristendomsuppfattning. Kyrkans stora bredd — den har tvenne sidoskepp eller hvalfgångar på hvarje sida om hufvudskeppet;

således fem skepp — gör att de murade väldiga pelarna förefaller korta, och att hvalfvena tycks hvila så tunga på dem! — Det var så högtidligt dunkelt derinne som i en mystisk religionslära, och den nedgående solens röda sken, än ytterligare brutet af de gamla, mörka, färgade fönsterna, kastade en underlig dager i pelarskogen; »*Salige äro de, som icke se och dock tro!*» — Såsom en översättning af samma lära i toner, började i det samma sextio prester, klädda i full ornat att i det afstängda koret messa den dystra vespermessan, ett slags ålderdomligt, enformigt, latinskt recitativ i bas-korus. — Rik var klosterskatten med dess helgedomar af silfver. Den räddades under revolutionskriget undan fransmännens andakt genom en resa till Cadiz.

På förmiddagen hade vi äfven besökt den vidtberyktade vapenfabriken. Den ligger utom staden, nere i dalen, och dess slipverk drifs af Tajo. — Det är vanligen ingenstädes svårare att få en vara än på tillverkningsorten, och så var det äfven här. Inga gamla klingor fanns att tillgå, och knappt ett dussin nya att välja på. Jag köpte dock för Toledonamnets skull ett par värjklingor för 138 realer, ungefär 26 rdr rmt. Jag måste vänta en liten evighet, innan en af embetsmännerna hann skriva ut räkningen, och då var det mig omöjligt att till något pris erhålla en trälåda att inlägga klingorna i, och detta ehuru sådana lådor fanns färdiga, »*emedan,*» sade han, »*han då skulle bli tvungen att tillägga lådan på räkningen.*» — Ett ypperligt och äkta spanskt svar af en säljare!

Med en annan diligens reste vi till Aranjuez. Intet annat anmärkningsvärdt på denna ödsliga 7 timmars färd, än att på fältena växte vild lakritsväxten, som man just nu höll på att skörda. Den växte såsom ett högt lingonris; men hade små akacielika blad. Det är roten, som lemnar lakritssaften. — Aranjuez ligger i en rikt odlad dal, vattnad af Tajo. Slottet är ej stort och har ett Versaillertycke i fult; men parken är vacker och vidlyftig. Detta är det enda ställe i Spanien, där jag sett verkligen, hvad vi nordbor skulle kalla stora trän; också består parken här af våra bekanta nord-trädarter, och mest af almar. De egentliga syd-trädarterna, såsom oliv, orange, fikon, lager etc., hinner aldrig, äfven i bästa fall, längre

än till storleken af stora fruktträn hos oss. Hela parken är konstvattnad, och en vattenränna går förbi och ammar hvarje träd. Utan vattning växer här i det torra Spanien ingenting. Hvert klimat har liksom sin onda ande, sin mot odlingen och människans herravälde fiendtliga naturmakt. I nordén heter den *frost*, i södern *torka*, eller, där vatten finns, *malaria*. — Från Aranjuez har man jernväg tillbaks till Madrid.

Den 1:sta November på morgonen gick jag med 46-timmars-diligensen till Granada. Som vanligt var dock tiden räknad på spanska, och vi anlände först efter 54 timmar. — Vagen genom Castilien var ödlig, och usla de få byar, som fanns. Husena af lera eller af ortens sandsten, låga och med få eller inga fönster utåt. I detta inbördes krigenas land måste näml. hvarje hus kunna i nödfall försvaras som en fästning, och det bildar derföre vanligen en sluten fyrkant, utan annan öppning eller ingång än den jernbeslagna inkörporten. Vid hvarje station plågades vi af en oerhörd mängd med tiggare, som skrek sitt idkliga: »*Un cuarto, señorito! Muero de hambre. Por la cara de Dios, Señor!*» o. s. v. (En liten qvarto, goda herre. Jag dör af hunger. För Guds ansigtes skuld, Herre! o. s. v.). Särskildt minns jag en pojke, som upphäfde denna vanliga jämmerlåt, men hade munnen så full med bröd, att han hade svårt att få ut ordena. På det viset kunde de envist följa med diligensen en half mil bortåt, hjulande, hoppande och utförande allehanda gymnastiska konst. Hvilka motsatser: en lättja, som ej vill *arbete*, och en ihärdighet, som ej skyr någon ansträngning, för att *tigga* sig till en kopparslant!

Vid byn Villarta inträdde vi i *La Mancha*, Don Qvixotes land. Det var, om möjligt, ännu mera ödligt och förtorkadt än Castilien. Väderqvarnar var det dock godt om, så att man kunde se, att under annan årstid måtte det vara ett rikt sädesbärande länd. På Cervantes' tid lär väderqvarnen varit en alldeles nyinförd förbättring, och således var Don Qvixotes miss-tag att ta en sådan för en jätte ej fullt så orimligt påhittadt, som det nu kan förefalla läsaren. Mera österut ligger staden *Argamasilla del alba*, i hvars fängelse, — spansk studerkam-mare, — Cervantes skref Don Qvixote. Vill ni göra er en

summarisk föreställning om hela den stora spanska högsletten, sådan den ser ut om sommaren och hösten, så tänk er blott ett några tusen kvadratmils trädesgärde, genomkorsadt här och där af en brun sierra eller höjdsträckning. Om vintern faller något regn. Då sår man, hvar man händelsevis orkar att så, och landet är då grönt ett par månader. I Maj och Juni skördas — och sedan bränner solen! I trots af all denna ödslighet och allt detta elände skall detta folk, säger man, vara glädtigt — sådan är den sydliga solens kraft! — och sång och dans här ha sitt hemland. *La Manchega* och *las seguidillas* kallas ortens nationaldanser. Ofta såg jag också sjelf i byarna en trashank, insvept i sin stora, slarfvinga bruna kappa, vandra framåt den dammiga gatan sjungande till sin guitar!

I trakten af staden *Valdepeñas* (efter ordena: stendalen), växer *Valdepeñas*-vinet, hela inre Spaniens älsklings-vin. Detta vin är en kolonist. Det växer nämligen på Bourgogne-vinstockar, för sekler sedan omplanterade i spansk jord. Det har också en smak midt emellan Bourgogne och portvin. — Utanför staden såg jag på åkerfältena en mängd stenlagda platser, liknande små runda torg. Min sidokamrat i vagnen, en Don Ramon Garcia, upplyste mig om, att det var på dessa platser, man tröskade säden. Detta sker på det sätt, att hela byns befolkning rider volt i galopp på hästar och mulåsnor ofvanpå säden, som är tjockt utlagd på den stenlagda platsen. Sedermera bortlyftas halmen, hvarefter de uttrampade kornena hopsopas.

Romantisk var vägen öfver den nakna, bruna, *Sierra Morena* och genom dess banditberyktade pass: *Despeña Perros* d. v. s. »kasta ned hundarna», de »otrogna» näml.; ty här utkämpades under medeltiden både stora slag och oupphörliga smärre gränsstrider mot morerna. Hvad angår röfvere, så har jag ej sett några sådana; men det sades i Granada, att den diligens, som vi mötte i Jaën, sedermera blef plundrad i Sierra Morena. Man visste det dock ej säkert, och jag tror, att det var en historia. I *la Venta de San Helena*, på höjden af sierran, gick jag in och begärde något att dricka. Man gaf mig en lerkruka fylld med vin. »*Vino de Valdepeñas moro*», sade gumman